
جزوه طرحنامه نویسی

معاونت پژوهش

اداره کل پژوهش‌های تحصیلی

اداره پژوهش‌های طلاب

زمستان ۱۳۹۷

فهرست مطالب

۲	۱- نکات مقدماتی.....
۷	۲- مقام قبل از نگارش.....
۷	۱-۲- مرحله به دست آوردن ایده.....
۱۳	۲-۲- مرحله تبدیل ایده به سؤالات.....
۱۶	۲-۳- مرحله تبدیل سؤالات به مسئله.....
۱۷	۲-۴- مرحله عنوان اولیه و چارچوب اولیه.....
۱۹	۱-۲-۴- مراجعه به منابع برای رسیدن به چارچوب اولیه.....
۲۰	۲-۲-۴- نحوه مراجعه به منابع.....
۲۰	۱-۲-۴-۲- نکات ناظر به محقق.....
۲۵	۲-۲-۴-۲- نکات ناظر به منابع.....
۲۸	۳- ساختار طرح‌نامه (پیشنهادیه/پروپوزال).....
۲۹	۱-۳- طرح مسئله.....
۳۱	۲-۳- پیشینه تحقیق.....
۳۳	۳-۳- کلیدواژه.....
۳۴	۴-۳- سؤالات تحقیق.....
۳۶	۵-۳- فرضیات تحقیق.....
۳۷	۶-۳- روش تحقیق.....
۳۸	۷-۳- اهداف.....
۳۹	۸-۳- حیطه تحقیق.....
۴۰	۹-۳- ساختار تحقیق.....
۴۴	۱۰-۳- منابع در علوم انسانی.....

۱- نکات مقدماتی

نکته اول:

قدما تفکر را نطق باطن می‌دانستند و معتقد بودند هر امری ۴ نحوه وجود دارد: وجود کتبی، وجود لفظی، وجود ذهنی و وجود خارجی. بنابراین باید توجه داشت که نوشتن نوعی تفکر است. همانطور که در مقام وجود ذهنی فکر می‌کنیم و مفاهیم را حاضر می‌کنیم؛ یا آنجا که صحبت می‌کنیم فکرمان را به زبان می‌آوریم؛ هنگامی که می‌نویسیم، نوشتنمان را نیز باید یک نوع تفکر قلمداد کنیم. اگر پذیرفتیم که نوشتن در واقع نوعی تفکر کردن است باید به قواعد تفکر در مقام نگارش پای‌بند باشیم.

- در مقام فکر کردن انسجام فکری داشته باشید.
- منظم فکر کنید.

✚ مقدمه بودن مطالب برای یکدیگر

✚ ترتیب‌بخشی و نظم دادن به افکار (اول... دوم... و ...)

- از فکر کردن روی مطالب تکراری پرهیز کنید. مگر اینکه نتیجه این تفکر نیل به نکته جدید باشد.
- عدم تکثیر: در هنگام فکر کردن و خطوط ایده به ذهن، مطالب را تکثیر نکنید؛ بلکه آنچه به ذهنتان رسیده است را تحلیل و بررسی کنید.

بنابراین اگر نوشتن نوع دیگری از تفکر است، در مقام نوشتن فعالانه تفکر کنید و سپس بنویسید.

نکته دوم: هدف از نوشتن چیست؟

اهداف نگارش متفاوت است:

۱. هدف گاهی جمع‌آوری دیدگاه‌های مختلف برای آشنایی خود و نیز آشناسازی دیگران با ادبیات آن حیطه

است. به عنوان مثال دیدگاه‌های تفسیری درباره عمل صالح را جمع‌آوری می‌کنید برای:

الف) آشنا شدن با ادبیات آن حیطه

ب) آشنا کردن دیگران با ادبیات آن حیطه

پایان‌نامه‌ها و مقالات زیادی درباره عمل صالح یا اصالت وجود و ماهیت نوشته شده است که جمع‌آوری آن‌ها و گزارش و بازنگاری دیدگاه‌های مطرح شده در این موارد به سایر نویسندگان کمک می‌کند علاوه بر پرهیز از انجام کار تکراری، نکات مغفول را شناسایی نموده و بر آن تمرکز یابند.

۲. گاهی هدف بازنگاری یک مطلب به زبانی جدید است. فرض کنید علامه طباطبایی در تفسیر المیزان مطلبی را گفته‌اند که می‌توان آن مطلب را با زبانی دقیق‌تر، بهتر و به روزتر با توجه به مسائلی که در حال حاضر وجود دارد مورد بازنگاری قرار داد. این بازنگاری به فهم بهتر مطلب کمک می‌کند و نیز توجه به نیازهای جدید اعم از نیازهای کاربردی و معرفتی است که لازم به زنده شدن آن مباحث است ولی ادبیات کشش لازم را ندارد. هر چقدر فاصله زمانی بیشتر می‌شود اهمیت بازنگاری مضاعف می‌شود. به عنوان مثال خواجه نصیر الدین طوسی مطلب ارزشمندی را در کتاب «اوصاف الأشراف» ذکر کرده است که در صورت ارائه به همان زبان، خواننده در زمان کنونی نمی‌تواند با آن ارتباط برقرار کند لذا لازم است جهت استفاده خوانندگان با زبان جدید بازنگاری شود.

۳. گاهی هدف حرکت در مرزهای دانش است و به تعبیری ایده جدید و کار جدید قرار است انجام شود.

انجام کار جدید، بازنگاری یک مطلب جدید و جمع‌آوری ایده‌ها هر یک اقتضائات خاص خود را دارد که قبل از نگارش باید تعیین هدف نمود.

نکته سوم: برای چه کسی می‌نویسید و مقصد هدف شما کیست؟

مخاطب نوشته شما دانشجویان، طلاب، هردو یا اساتید به صورت عام هستند یا عموم مردم (روزنامه عمومی و صفحه اینترنتی) یا متخصصان فن (مقاله علمی پژوهشی مثلا مجله فلسفه دین یا پژوهش‌های فقهی) یا ... هر چقدر مخاطب عام‌تر باشد نوع نگارش ساده‌تر، دارای اصطلاحات پیچیده کمتر و منابع کمتر خواهد بود. در هنگام نگارش پایان‌نامه معمولا هدف جمع‌آوری دیدگاه‌های مختلف و یا بازنگاری یک دیدگاه است و کمتر اتفاق می‌افتد در پایان‌نامه سطح سه حرکت در مرزهای دانش صورت گیرد. معمولا مخاطبین دانشجویان و اساتید فن هستند.

نکته چهارم: در چه قالبی می‌خواهید بنویسید؟

۱. مقاله علمی پژوهشی

۲. مقاله علمی ترویجی
۳. مقاله علمی مروری
۴. مقاله دایره‌المعارفی
۵. پایان‌نامه
۶. رساله دکتری
۷. کتاب
۸. مقاله در کتاب
۹. همایش علمی
۱۰. مسابقات علمی
۱۱. مجلات علمی تخصصی^۱
۱۲. مجلات عمومی
۱۳. روزنامه‌ها
۱۴. وبلاگ‌ها
۱۵. سایت‌های اینترنتی مانند تبیان و ...

مقاله علمی ترویجی:

مقالات ترویجی جنبه آموزشی دارد و هدف ترویج یک نکته یا بحث علمی است؛ لذا معمولاً بحث‌هایی که در آن مطرح می‌شود در مرزهای دانش نیستند.

مقاله علمی پژوهشی:

مقالات پژوهشی دارای ایده‌های جدید و در مرزهای دانش هستند.

مقاله علمی مروری:

مقالات مروری معمولاً مرور و جمع‌آوری نظریات هستند. مقالات دایره‌المعارفی نیز همین ویژگی را دارند و معمولاً عنوان‌های خاص‌تری پیدا می‌کند.

---

۱. از شماره ۱۱ به بعد عمومی هستند و جنبه تبلیغی و اطلاع‌رسانی دارد؛ مثلاً مطالب اطلاع‌رسانی در باب تربیت، زندگی خانوادگی و ...

فرق بین مقالات علمی مروری با دایره‌المعارفی:

فرق ظریفی بین این دو وجود دارد. مقالات دایره‌المعارفی سعی می‌کنند واژگان بسیار محدودی را استفاده کنند و متن را چندان بسط نمی‌دهند؛ در حالی که در مقالات علمی مروری نویسنده به خود اجازه می‌دهد که متن را کمی بسط دهد و توضیحات بیشتری ارائه کند.

پایان‌نامه‌ها:

پایان‌نامه‌های سطح سه و کارشناسی ارشد معمولاً ارائه یک مطلب قبلی است که نیاز به بازنگاری دارد و بیشتر جنبه بازنگاری دارد.

رساله‌های دکتری:

رساله‌های دکتری تلاشی است برای حرکت در مرزهای دانش.

کتاب: می‌تواند همه موارد باشد.

مقاله در کتاب: می‌تواند همه موارد باشد.

همایش علمی:

همایش می‌تواند یک مقاله علمی مروری، مقاله علمی ترویجی یا مقاله علمی پژوهشی باشد. در همایش علمی خود همایش اقتضا می‌کند که چه چیزی را بنویسید. در همایش غالباً مؤلفین تلاش می‌کنند ایده‌های اولیه خود را که در مرزهای دانش حرکت می‌کند به صورت بسیار مختصر در قالب مقاله ۳۰۰۰ هزار کلمه‌ای (حدود ۱۰ صفحه) ارائه کنند و سپس در کارهای بعدی خود بسط بدهند.

تعبیر طرح‌نامه یا پروپوزال معمولاً با پایان‌نامه همراه شده ولی برای نوشتن مقاله علمی پژوهشی و ترویجی نیز داشتن طرح لازم است.

برای نگارش مقاله یا پایان‌نامه سه مقام وجود دارد:^۲

۱. مقام قبل از نگارش

به دست آوردن ایده

تبدیل ایده به سؤالات

تبدیل سؤالات به مسائل

به دست آوردن عنوان اولیه

به دست آوردن چارچوب اولیه

۲. مقام حین نگارش

متن تحقیق

مقدمه تحقیق

نتیجه تحقیق

چکیده تحقیق

عنوان نهایی

نوت‌برداری

دسته‌بندی و اولویت‌بندی نوت‌ها^۳

تنظیم چارچوب نهایی

۳. مقام بعد از نگارش

بازبینی درعنوان

بازبینی در ساختار

بازبینی در متن مقاله

بازبینی چندباره

بازبینی خود و دیگران

---

۲. بحث حاضر در خصوص قالب‌های مقاله علمی پژوهشی، ترویجی، پایان‌نامه، شرکت در همایش علمی کاربرد دارد.

۳. برای نوت‌برداری مراجعه به منابع و برای استفاده از منابع نیز دسته‌بندی منابع لازم است.

هر کدام از مقام‌ها و موارد نامبرده اقتضائاتی دارد. برای به دست آوردن ایده، مطالعه لازم است. مطالعه صحیح نیز منوط به شناخت حیطة مطالعه است و در کنار آن آگاهی از روش‌شناسی و روش تحقیق لازم است.

به دست آوردن ایده ← مطالعه^۴ ← شناخت حیطة مطالعه ← روش‌شناسی

اگر بخواهم روش توصیف داشته باشم..... چگونه عمل کنم؟

روش‌شناسی ← اگر بخواهم روش نقد داشته باشم ... چه کار کنم؟

اگر روشم روش تحلیلی است ... چه کار کنم؟

اگر روشم روش مقایسه است ..... چه کار کنم؟

مهم‌ترین ابزارهای نگارش:

۱. مهارت‌های تفکر خلاق و تفکر نقاد^۵ (creative thinking) و (critical thinking)

۲. مهارت‌های روش‌شناسی

۲- مقام قبل از نگارش

۱-۲- مرحله به دست آوردن ایده

یکی از مهم‌ترین اقدامات برای پیدا کردن ایده و تبدیل آن به سؤال الگوی به نسبت پیشینی است.

نویسنده‌ای درباره فقه مقاله می‌نویسد که در این زمینه مطالعاتی داشته است؛ اما اگر بخواهد به این عنوان برسد لازم نیست در زمینه‌های خیلی مفصل مطالعه کند. با این‌گو به نحو پیشینی می‌توان به ایده رسید. لذا «الگوی بالنسبه پیشینی در به دست آوردن ایده» نامگذاری شده است.

در هر عرصه و حیطة علمی (فقه، فلسفه، تفسیر، تاریخ، کلام، ادبیات عرب و ...) چند چیز قابل مشاهده است:

۴. مطالعه صحیح منوط به آگاهی از مهارت مطالعه است. آگاهی از مهارت‌های تفکر خلاق و تفکر نقاد نیز لازم است.
۵. فیلسوفان، متکلمان و فقها الگوهای خوبی برای تفکر نقاد هستند. شکل‌گیری این مهارت‌ها منوط به مطالعه بیشتر است.

۱. متفکران آن عرصه: مثلاً در فلسفه ابن سینا، ملاصدرا، سهروردی، میرداماد، علامه طباطبایی و ...

۲. مکاتب فکری: مکتب مشاء، اشراق، حکمت متعالیه، نوصدرایی

۳. دوره‌های فکری:

مکتب اصفهان

مکتب سبزوار

مدرسه تهران

دوره حمله مغول

دوره پادشاهی یا حکومت ...

قرن اول و دوم و ....

۴. کتاب‌های آن عرصه: (کتب مهم فقه، اصول، فلسفه و ...)

شفاء، حکمه‌الاشراق، اسفار، بدایه و نهایه، رسائل علامه

۵. مسائل: (مسئله وجود، ماهیت، خدا، قوه و فعل در فلسفه و ألفاظ و اصول عملیه در اصول)

۶. روش‌ها: (توصیف، تحلیل، نقد، مقایسه و ...)

تحلیل:

۱. توجه به مبانی تصویری و تصدیقی

۲. ناظر به ادله له و علیه

۳. ناظر به لوازم فکر (مثلاً این نظریه چه لوازمی دارد؟)

۴. تحلیل می‌تواند ناظر به جایگاه مسئله در نظام فکری باشد:

اصالت وجود چه جایگاهی در نظام فکری ملاصدرا دارد؟

مسئله خدا چه جایگاهی در نظام فکری علامه طباطبایی دارد؟

۵. نقش عوامل در پیدایی یک مسئله:

چه عواملی باعث شده این مسئله پیدا شود؟ (عوامل اجتماعی-عوامل روان‌شناختی-عوامل

سیاسی-عوامل فرهنگی-عوامل تاریخی-عوامل جغرافیایی)

۷. در مباحث علمی و انجام پژوهش می‌توانید نگاه در زمانی و نگاه هم‌زمانی داشته باشید.

▪ نگاه در زمانی (نگاه تاریخمند): توجه به یک مسئله در سیر زمان

ملاصدرا در سن جوانی چه چیزی نوشته است؟ مسن‌تر که شده چه نوشته است؟ اولین و دومین کتاب وی کدام است؟ اصالت وجود را در کتاب اول و در کتاب دوم چگونه بحث کرده است؟

▪ نگاه هم‌زمانی:

در این نوع نگاه، به سیر مسئله در زمان توجه ندارید بلکه متمرکز بر آثار ملاصدرا می‌شوید. مثلاً ملاصدرا در این کتاب دربارہ اصالت وجود بحث کرده است صرف نظر از اینکه کدام را اول یا دوم نوشته است، کل مباحث اصالت وجود را از آن‌ها استخراج می‌کنید. در بسیاری از مطالب این امکان وجود دارد که نگاهتان تاریخمند و در زمان باشد یا بی‌توجه به تاریخ باشید و فارغ از اینکه چه اتفاقات تاریخی افتاده است یک فیلسوف یا یک دوره زمانی را مورد تحلیل هم زمانی قرار دهید.

مثال: خدا در دیدگاه علامه طباطبایی

خدا مسئله و علامه طباطبایی متفکر آن حیظه است که از جدول انتخاب کردید، سپس تحلیل می‌کنید علامه طباطبایی چه ادله‌ای دارد؟ یا تصمیم می‌گیرید برای پرهیز از تکراری کاری، مقایسه نیز انجام دهید؛ لذا از جدول ملاصدر را نیز انتخاب می‌نمایید. سپس با اتخاذ نگاه در زمانی بررسی می‌کنید ادله‌ای که علامه در مسئله خدا آورده با ادله‌ای که ملاصدرا در مسئله خدا آورده است چه تفاوتی با همدیگر دارند؟ چه تطوری حاصل شده است؟ آیا علامه در مسئله ادله خدا کاری بیش از ملاصدرا انجام داده است؟ یا همان کار ملاصدرا را تکرار کرده است؟

متفکران حیظه	مکتب فکری	دوره‌های فکری	کتاب	مسائل	روش
ابن سینا	مشاء	اصفهان	شفاء	وجود	توصیف
سهروردی	اشراق	سبزواری	حکمت اشراق	ماهیت	تحلیل
میرداماد	حکمت متعالیه	مدرسه تهران	اسفار	خدا	نقد

مقایسه	قوه و فعل	نهایه	دوره مغول	نوصدرایی	ملاصدرا
تفسیر	معاد	نجات	قرن اول و دوم	حکمت خسروانی	علامه

این الگو به شما اجازه می‌دهد مثل ضرب خانه‌های ماتریس در ریاضیات، از جدول ایده و عنوان استخراج نمایید.

مثال: ابن سینا مسئله معاد را در کتاب شفا و مسئله معاد را در کتاب نجات چگونه بحث کرده است؟

✓ از قسمت مسئله، معاد را انتخاب کردم.

✓ از قسمت کتاب، ۲ تا کتاب را گزینش کردم.

✓ از قسمت متفکرین، فیلسوف را برگزیدم.

سپس سؤالات مقایسه‌ای^۶ مطرح می‌کنیم: ادله یا مبانی که ابن سینا در بحث معاد در کتاب شفا آورده با مبانی که

در کتاب نجات در مسئله معاد آورده است آیا مطابقت دارند یا ندارند؟ تفاوت دارند یا خیر؟

اگر بحث معنا کنیم، عنوان «مقایسه معناشناسی» و اگر بحث مبانی کنیم عنوان «مقایسه مبانی» است. در نهایت

عنوانی که انتخاب می‌نماییم عبارت است از: «مقایسه مبانی نظریه معاد در دو کتاب شفا و نجات»

مثال: مسئله وجود در نظام فلسفی یک فیلسوف چه جایگاهی دارد؟

عنوان انتخابی: جایگاه مسئله وجود در نظام فکری ملاصدرا و علامه طباطبایی

مرحله بعد از یافتن ایده، تبدیل آن به سؤالات است.

مثال: جایگاه مسئله خدا .....

✓ منظورم از جایگاه چیست؟ ۱. اهمیت فلسفی‌اش؟ ۲. اهمیت نظری‌اش؟ ۳. اهمیت اخلاقی‌اش؟

✓ منظورم از خدا، اعتقاد به وجود خداست؟

✓ منظورم از خدا، خود وجود خداست؟

۶. مقایسه می‌تواند در ناحیه، مبانی، ادله و نقد باشد.

این الگوی بالنسبه پیشینی در به دست آوردن ایده است. به نسبت پیشینی گفته می‌شود چون باید یک شناخت کلی نسبت به مسائل و فیلسوفان داشته باشید. اگر بدانید فیلسوفی به نام بهمنیار، لوکری، شیخ قطب الدین شیرازی داریم یا برخی افراد ناشناخته هستند که کمتر به ایشان پرداخته شده است؛ مانند محقق لاهیجی، عبدالاعلی سبزواری در بحث تفسیر و ... جدول کامل تری برای استخراج ایده و عنوان خواهید داشت و پس از یافتن ایده آن را تبدیل به سؤالات می‌نمایید.

❖ راهکارهای به دست آوردن ایده:

۱. درست کردن الگوی بالنسبه پیشینی

۲. مراجعه به منابع (به معنای عام)

✓ دایره‌المعارف‌ها

✓ بانک‌های اطلاعاتی

✓ نورمگز

✓ پورتال جامع علوم انسانی

✓ مگ ایران

✓ سیمرغ

✓ وبلاگ‌های تخصصی

✓ دایره‌المعارف‌های اینترنتی

• بعضی سایت‌ها به زبان انگلیسی یا عربی ایده‌های خوبی را مطرح می‌کنند. مثال: در زمینه فلسفه

سایت philpepers.org که مقالات فارسی و سایر مقالات مرتبط با آن را نیز پوشش می‌دهد.

• Stanford Encyclopedia of Philosophy که به زبان انگلیسی است.

• Internet Encyclopedia of Philosophy که به زبان انگلیسی است.

۳. توجه به مطالبی که هنوز پاسخ مناسبی داده نشده‌اند و اساتید در کلاس ذکر می‌کنند.

۴. توجه به متون و مطالعاتی که دارید. نویسنده‌ای در مقاله خود اظهار می‌کند این سؤالات

گشوده است و هنوز پاسخ مناسبی به آن داده نشده است یا مثلاً یک مطلبی را مطرح کرده و بیان

می‌کند در این مطلب ابهامی وجود دارد. چرا این ابهام وجود دارد؟ این ابهام به اعتبار کمبود اطلاعات

تاریخی است؟ به اعتبار عدم وضوح‌بخشی توسط خود فرد هست؟

۵. شرکت در جلسات سخنرانی‌های علمی، همایش‌ها و ... که معمولاً افراد ایده‌های خود را در آن به اشتراک می‌گذارند.

۶. شرکت در کلاس‌های به ظاهر غیر مرتبط با رشته خود. مثلاً اگر رشته فقه می‌خوانید در کنار آن، دو واحد رشته روان‌شناسی یا جامعه‌شناسی و ... بخوانید. این امر زمینه‌ساز خطوط سؤالات دفعی و جدید به ذهن است؛ این مسئله که در فقه مطرح شده است اگر از منظر جامعه‌شناسی به آن توجه کنم با توجه به اینکه گفته شده فقیه باید عالم به زمان خود باشد و اقتضائات زمان را لحاظ کند آیا همین گونه به آن نگاه می‌کنم یا نگاهم تغییر می‌کند؟ این مطلب را اگر از منظر روان‌شناسی نگاه کنم چه مواجهه‌ای با آن خواهم داشت؟

بنابراین با توجه به اینکه علوم در دوره معاصر علوم میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای شده‌اند، و چند رشته در باب یک مطلب پاسخ می‌دهند؛ یا چند رشته از منظرهای مختلف به یک مطلب نگاه می‌کنند تا پاسخ مسئله‌ای را پیدا کنند، شرکت در کلاس‌های به ظاهر غیرمرتبط و مطالعه در زمینه‌های مختلف سبب خطوط ایده‌های جدید به ذهن شده و ابعاد مغفول و پیچیده مطلب و مسئله را آشکار می‌کند. برای مثال اگر نسبت به دانش نشانه‌شناسی، زبان‌شناسی و مطالعات زبان سامی آگاهی داشته باشید، نوع مواجهه شما با آیات قرآن تغییر می‌کند و مانع از تفسیرهای ابتدایی و غیرعمقی می‌شود. گاهی دانستن برخی کلمات کمک به فهم جایگاه امور می‌کند.

مثال:

- کان ابراهیم امه واحده
- کلمه ابراهیم به لحاظ لغت، کلمه سامی است: أب راهم: پدر امت‌ها
- به حضرت ابراهیم بشارت داده شد که خداوند قرار است فرزندی به نام اسحاق به ایشان عطا کند (وامرأته قائمه فصحكت فبشرناها بإسحاق) اگر بدانید اسحاق به زبان سامی فعل مضارع یضحک است، نکته جالب به ذهنتان خطور می‌کند.
- وقتی حضرت ابراهیم دعا می‌کند: «من پیر شدم و خدایا به من فرزند عطا کن» و خداوند حضرت اسماعیل را به او عطا می‌کند؛ اگر بدانید «کلمه اسماعیل: ایش ماعیل یعنی خدا می‌شنود»، نوع نگاه شما به آیه تغییر می‌کند. دانستن زبان سامی ظاهراً مرتبط با مطالعات قرآنی نیست؛ اما تا

حد زیادی می‌تواند در تفسیرها اثرگذار باشد.^۷ همچنین است بحث‌های نشانه‌شناسی، زبان-شناسی، همنشینی کلمات و جاننشینی کلمات. وقتی کلماتی مثل سیئه، اثم، سوء، خطیئه و ... را به کار می‌برید، در همه موارد گناه استعمال می‌کنید در حالی که مجاز نیستیم به راحتی معادل-سازی کنیم؛ بلکه باید توجه داشت که هر کدام از این موارد به چه اعتباری به گناه اشاره می‌کند. نتیجه برخی تحقیقات انجام شده این است که این کلمات کنار هم و با یکدیگر منظومه معنایی گناه در قرآن را شکل می‌دهند.

بنابراین برای ایده‌یابی از همه مهم‌تر شرکت در کلاس‌های به ظاهر غیر مرتبط است. بنابراین شرکت در کارگاه‌هایی که توسط مراکز مختلف برگزار می‌شود؛ مانند کارگاه‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم تربیتی، معناشناسی، تفکر نقاد و تفکر خلاق و ... در یافتن ایده کمک می‌کنند.

۷. توجه به فراخوان‌ها:

توجه به فراخوان‌های همایش‌ها و مجلات و رصد آن‌ها نیز در یافتن ایده راهگشا است.

۲-۲- مرحله تبدیل ایده به سؤالات

در تبدیل ایده به سؤالات داشتن الگو مهم است. این الگوی سؤالات تا حد زیادی با روش مد نظر محقق (نقادانه، تحلیلی، مقایسه‌ای و ...) مرتبط است. بنابراین در داشتن الگو خود روش کمک و جهت‌دهی می‌کند.^۸

داشتن الگو:

الگوی اول: الگوهای عام پرسش

در منطق اس‌المطالب ثلاثه عُلِم:

➤ مطلب ما (سوال در باب مفاهیم است)

➤ مطلب هل (سوال تصدیقی است)

➤ مطلب لم (سوال دلیل و علت است)

---

۷. کارکرد زبان‌های سامی در مطالعات قرآنی
۸. نمونه سؤالاتی که قابل طرح است، در نگاه نقادانه و ... توضیح بیشتر آن خواهد آمد.

الگوی دوم: چه کسی این ایده را مطرح کرده است؟ ایده دقیقاً چیست؟ (به لحاظ چارچوب نظری چیست؟ چه چیز را می‌خواهد مطرح کند؟) کی این ایده مطرح شده است؟ اول ملاصدرا مطرح کرده یا قبلاً هم مطرح شده و ملاصدرا ادامه داده است؟ در چه فضایی (جنبه‌های اجتماعی، علمی، فرهنگی) ایده مطرح شده است؟ (کجا؟)

چگونه ایده مطرح شده است؟

➤ توصیفی

➤ تحلیلی

▪ مبانی ذکر شده است؟

▪ دلایل ذکر شده است؟

▪ نقدها بررسی شده است؟

➤ یکدفعه

➤ تدریجی

چرا این ایده مطرح شده است؟ چه مشکلی را می‌خواسته حل کند؟ آیا توانسته حل کند؟
موارد فوق‌الگوهای جا افتاده بسط دادن یک ایده است.

مثال: ملاصدرا شاگرد میرداماد و میرداماد شاگرد دوانی است. این سبب شده که ملاصدرا در باب اصالت وجود در خدا طرح بحث نکند و فقط در باب اصالت وجود در ممکن‌الوجودها بحث کند یا اینکه گفته شده است: احکام شرعی در حکم قضایای حقیقیه است به این مطلب بر می‌گردد که مرحوم آخوند بحث قضایای حقیقیه را نزد مرحوم سبزواری فرا گرفته است و دیدگاه مرحوم سبزواری نیز درباره قضایای حقیقیه با دیگر فلاسفه متفاوت است.

این نگاه که کی مطرح شده و در چه فضایی و چگونه مطرح شده است؟ به شما کمک می‌کند که فهم بهتری از آن مطلب پیدا کنید و ایده‌ها را تبدیل به سؤالات کنید. بهترین الگو برای سؤال‌پردازی اینجاست. (بحث چگونگی) در جای خود خواهیم گفت در روش تحلیلی چه سؤالاتی را باید مدنظر قرار دهید؟ و اگر نگاه نقادانه داشته باشید چه سؤالاتی را باید مدنظر قرار دهید؟

مواجهه شما با مطلب مهم است؛ اینکه چگونه می‌خواهید مطلب را ارائه کنید؟ آن کسی که مطلب را مطرح کرده چگونه مطرح کرده است؟ مثلاً اگر می‌خواهید درباره نظر علامه طباطبایی تحقیق کنید باید ببینید علامه ایده را در چه قالبی مطرح کرده است و اکنون شما در چه قالبی می‌خواهید مطرح کنید؟ ممکن است علامه در این قالب کار تحلیلی، توصیفی و نقادانه کرده باشد ولی شما در مقاله صرفاً بخواهید کار توصیفی انجام دهید نه تحلیلی. بنابراین یک راه این است که از دو مدل گفته شده استفاده کنید.

۱. الگوهای عام پرسش

ما ← مفاهیم

هل ← سوال تصدیقی

لم ← سوال علت و دلیل

۲. چگونه ایده مطرح شده است؟

▪ توصیفی؟

▪ تحلیلی؟ (مبانی، دلایل، نقد و بررسی)

▪ کی؟ کجا؟ چگونه؟ چرا؟ و ...

قابل ذکر است که نباید به سؤالات گفته شده بسنده کرد؛ بلکه باید با ایده، مواجهه فعالانه‌تر داشت. از این رو بهتر است که آن ایده را به صورت‌های مختلف دوباره مورد سؤال قرار دهید.

(۱) طراحی سؤالات سلبي

چرا این ایده به فکر دیگران نرسیده است؟

چرا مطلب را به گونه دیگری نگفته است؟

الف) ناظر به مفاهیم

➤ اصل مفاهیم

➤ ارتباط میان مفاهیم

ب) ناظر به ادله

➤ اصل ادله

➤ چینش ادله

ج) ناظر به نقدها

➤ نوع نقدها

➤ چینش نقدها

چرا این استدلال را آورده و استدلال دیگر نیاورده است؟ نمی‌شد این طور نمی‌گفت؟ اگر این طور نمی‌گفت چه می‌شد؟

۲) طراحی سؤالات استفهامی

در مقام تحلیل چه کاری باید انجام دهم؟

در مقام نقد نسبت به این ایده چه کاری باید انجام دهم؟

۳) طراحی سؤالات مخالفت کردن^۹.

✓ چرا به نظر من این مطلب غلط است؟

✓ چرا به نظر من این ایده نادرست است؟

✓ چرا به نظر من این استدلال مناسب نیست؟

✓ چرا به نظر من این ایده ابهام دارد؟

برای طراحی این سؤالات برای خود نقشه ذهنی درست کنید و در ذهنتان بین سؤالات مختلف ارتباط برقرار کنید؛ این سؤالات سؤالات نقادانه است؛ این سؤالات سؤالات تحلیلی است برای فهم بهتر مبانی و ادله؛ این سؤالات سؤالات مقایسه‌ای است. سپس سؤالات را قالب‌بندی و دسته‌بندی کنید. بر اساس این دسته‌بندی ناظر به علائق و اقتضائات در آن عرصه علمی وارد گام بعد که تبدیل سؤال به مسئله است، می‌شوید.

۳-۲- مرحله تبدیل سؤالات به مسئله

۱. اولویت‌بندی سؤالات

▪ با توجه به علائق.

▪ با توجه به کارهای قبلی که انجام شده است.

۹. سؤال مطالب پنهان ذهن را آشکار می‌کند.

- با توجه به توانمندی علمی که دارم.
- با توجه به منابعی که در دسترس است.

۲. انتخاب سؤالات

در مقاله علمی پژوهشی یا ترویجی یا همایشی یک سؤال و در پایان‌نامه حداقل ۳ سؤال اصلی مطرح می‌شود. این ۳ سؤال را به دو صورت می‌توانید مطرح نمایید.

- یک سؤال اصلی که در دل آن ۳ سؤال فرعی است.
- ۳ سؤال اصلی: سؤالات راهنمای شما در تحقیق است. اگر ۳ سؤال اصلی داشته باشید به این معناست که ۳ فصل باید در پایان‌نامه داشته باشید که هر کدام از فصل‌ها پاسخ به یکی از این سؤالات باشد. در پایان کار مقدمه، کلیات و نتیجه‌گیری اضافه می‌شود.

فصل اول: پاسخ تفصیلی به سؤال اول

فصل دوم: پاسخ تفصیلی به سؤال دوم

فصل سوم: پاسخ تفصیلی به سؤال سوم

در مقدمه و کلیات زمینه مسئله بیان می‌شود و اینکه به این سه سؤال قرار است پرداخته شود و در نتیجه‌گیری نیز جمع‌بندی بحث ذکر و بررسی می‌شود که سؤالات پاسخ یافتند یا خیر؟^{۱۱} بعد از مشخص شدن سؤالات و مسئله گام بعد عنوان اولیه و چارچوب اولیه است.

۴-۲- مرحله عنوان اولیه و چارچوب اولیه

برای انجام این مرحله احتیاج به پل ارتباطی بین مرحله قبل و این مرحله است: این پل ارتباطی در واقع کمک گرفتن معرفتی و عاطفی است.

۱. کمک گرفتن معرفتی از دیگران

- مرجعیت معرفتی^{۱۱}
- اعتماد معرفتی^{۱۲}

۱۰. پایان‌نامه سطح ۳ حداقل ۹۰ صفحه (۲۷۰۰۰ کلمه) تا ۱۳۰ صفحه (۳۹۰۰۰) کلمه است.

۱۱. از متخصصین می‌توانیم به عنوان مرجعیت علمی استفاده کنیم. در معرفت‌شناسی بحث حجیت و مرجعیت معرفتی نیز مطرح است. ۱۲. در عرصه معرفت نیازمند اعتماد به دیگران هستیم. مانند اعتماد به اساتید و صاحب نظران و ...

▪ استقلال معرفتی^{۱۳}

۲. کمک گرفتن عاطفی

❖ نحوه کمک گرفتن معرفتی از دیگران

به مشارکت گذاشتن ایده

- آیا این ایده جای کار کردن دارد؟
- آیا دشواری زیادی ندارد؟
- منابع به اندازه کافی وجود دارد؟
- تکراری نیست؟
- آیا خیلی وسیع نیست؟
- خیلی محدود نیست؟

❖ کمک گرفتن عاطفی

- وقتی با دیگران بحث می‌کنید در بسیاری از موارد تشویق می‌شوید.
- استرس در تحقیق کاملاً طبیعی است که نیازمند مدیریت استرس است.
- مشارکت با دیگران سبب مدیریت استرس می‌شود.

کمک گرفتن معرفتی و عاطفی در همه مراحل تحقیق چه در مقام نگارش و چه در مقام بازبینی وجود دارد؛ اما در مرحله «عنوان اولیه و چارچوب اولیه» پررنگ‌تر است؛ زیرا به انتخاب عنوان و چارچوب مناسب و استاندارد کمک می‌کند. همچنین برای رسیدن به چارچوب یک پل ارتباطی دیگر مراجعه به منابع است.

مراجعه به منابع^{۱۴} را در دو قالب می‌توان طراحی کرد:

---

۱۳. مرجعیت معرفتی و اعتماد معرفتی نباید به گونه‌ای و تا حدی باشد که استقلال معرفتی ما را خدشه‌دار نماید.
۱۴. مراجعه به منابع هم برای رسیدن به ایده و هم برای رسیدن به چارچوب اولیه لازم و یاری‌رسان است.

۱. برای رسیدن به چارچوب اولیه

۲. برای نگارش متن تحقیق

۱-۴-۲- مراجعه به منابع برای رسیدن به چارچوب اولیه

چارچوب اولیه چارچوب بسیار بسیطی است. مثلاً برای نوشتن مقاله در باب تفکر اجتماعی از دیدگاه علامه طباطبایی نیاز به چارچوب است. اینکه چارچوب اولیه چگونه باشد بستگی به روش (توصیفی، تحلیلی، نقادی) انتخابی دارد.

علامه تفکر اجتماعی و تفکر انفرادی و تعریف هر یک را بیان کرده است.

- تفکر اجتماعی را در کدام کتاب‌ها بحث کرده است؟
- چه احکامی را درباره آن گفته است؟
- چه آثاری را بر آن مترتب می‌داند؟
- آیا یک جور تعریف کرده است یا چند جور؟
- آیا تعریف تصریحی دارد یا ندارد؟
- آیا اصطلاح واحد دارد یا اصطلاحات متعدد؟ (عقل اجتماعی، تعقل اجتماعی، فکر اجتماعی)
- آیا کتاب‌ها صبغه تفسیری یا اجتماعی یا فلسفی دارند؟

سؤال اصلی: تفکر اجتماعی از دیدگاه علامه چیست؟

سؤال اصلی را به یک سری سؤالاتی که بتواند چارچوب را شکل دهد، تجزیه می‌کنیم.

- ✓ من دنبال سؤال مفهومی ناظر به تعریف هستم.
- ✓ من دنبال یک سؤال ناظر به احکام و آثار هستم.
- ✓ من دنبال یک سؤال ناظر به تحلیل هستم.

سؤالات تحلیلی

- ناظر به آثار و کارکردها
- ناظر به مؤلفه‌ها

▪ ناظر به تطور آن

طرح سؤالات کمک می‌کند یک چارچوب اولیه^{۱۵} در ذهن شکل بگیرد و بر اساس آن بدانیم دقیقاً دنبال چه چیزی هستیم تا در هنگام مراجعه به منابع اشراف داشته باشیم چه مطالبی را نوت برداری کنیم و چه مطالبی را نوت برداری نکنیم.

چارچوب اولیه تفکر اجتماعی از دیدگاه علامه طباطبایی:

۱. معناشناسی بحث

▪ تفکر اجتماعی

▪ مفاهیم مرتبط یا مقابل

۲. آثار و لوازم

▪ آثار و لوازم تفکر اجتماعی

▪ آثار و لوازم تفکر انفرادی

▪ اهمیت تفکر اجتماعی (اهمیت سیاسی، فرهنگی و ...)

۳. نکات تحلیلی

▪ چرا این مفهوم از نظر علامه شکل گرفت؟

▪ چه کارکردی در بحث‌های فلسفی علامه دارد؟

▪ آیا مارکسیست‌ها باعث شدند، علامه تفکر اجتماعی را مطرح کنند؟

▪ آیا توجه به پیشرفت غربی‌ها باعث شد علامه تفکر اجتماعی را مطرح کنند؟

▪ آیا مصاحبه‌ها و مناظرات با کربن باعث شد علامه تفکر اجتماعی را مطرح کنند؟

برای رسیدن به چارچوب اولیه (طرحنامه): ۲۰ - ۳۰ درصد مطالعه و مراجعه به منابع لازم است.

۲-۴-۲- نحوه مراجعه به منابع

۱-۲-۴-۲- نکات ناظر به محقق

---

۱۵. البته چارچوب اولیه امر ثابتی نیست و کاملاً در حال تغییر است.

۱. خواندن نقادانه و فعالانه:

در مواجهه با متن اگر بخواهیم نگاه خلاقانه و نقادانه در روش تحلیلی و مقایسه‌ای و ... داشته باشیم باید چه سؤالاتی مطرح کنیم.

۲. توجه به میزان تأثیر عواطف بر مطالعه:

حبّ الشیء یممی و یصم و بغض الشیء یممی و یصم

مطالعه یا عدم مطالعه نباید بر حسب خوشایند یا عدم خوشایند شما نسبت به مطلبی باشد. گاهی اوقات مطلبی که خوشایند شما نیست از باب «الناس اعداء ما جهلوا» ممکن است نشان دهنده ندانستن شما باشد؛ چون در اثر ندانستن ذهن خسته می‌شود و تمایل به رها نمودن مطالعه دارد. بنابراین چه بسا اینجا باید مطالعه بیشتر و دقیق‌تری انجام شود.

۳. دقت در نوت برداری:

دقت در نوت برداری لازم است تا گذر زمان ارتباط نوت را با مطلبی که مدنظر بوده است از یاد نبرد. بنابراین نوت برداری باید به گونه‌ای باشد که علی‌رغم گذشت زمان متوجه شوید که درباره چه چیزی نوشتید.

۴. نگارش اطلاعات کتاب‌شناختی به نحو کامل:

در مواجهه با منابع در صورت مفید بودن منبعی، اولین کار نگارش اطلاعات کتاب به نحو کامل است.

نام و نام خانوادگی، ناشر، اسم کتاب، شماره صفحه، صفحات اولیه و انتهایی مقاله و ...

یکی از روش‌های کنترل استرس: دقت در برداشت اطلاعات و منبع آن است.^{۱۶}

نرم افزارهای مدیریت منابع: (reference manager)

endnote/citavi/word 2010

در صورت استفاده از سایت‌های اینترنتی، تاریخ دسترسی به آن سایت، آدرس سایت و آخرین تغییری که در صفحه سایت اتفاق افتاده است ذکر شود.

۵. مطالعه چندباره منابع:

---

۱۶. بسیاری از سایت‌ها اطلاعاتشان در اینترنت وجود دارد: مثل نورمگز، سایت مجلات علمی پژوهشی و سایت کتابخانه ملی. همگی بخشی به نام citation دارند که با انتخاب آن اطلاعات کتاب‌شناختی وارد سیستم می‌شود و می‌توانید با نرم افزار word /endnote/citavi آن اطلاعات را وارد نمایید.

با توجه به رعایت ترتیب و تقدم و تأخر در نگارش مطالب به منظور فهم دقیق مطالب نویسنده و درک مقصود وی لازم است تمام مطالب وی مطالعه شود و به نوعی نگاه انسجام‌وار به متن داشت. از این رو مطالعه چندباره منابع یا مطالعه چند باره قسمت مورد نظر لازم است. مثلاً ملاصدرا سخنی را در کتابی ذکر کرده است بعد معلوم می‌شود مطلبی را که شخص به آن ارجاع داده حرف ملاصدرا نبوده است؛ بلکه وی حرف ابن سینا را نقل قول می‌کرده است لذا مطالعه صفحات قبل و بعد آن مطلب در فهم مقصود یاری‌رسان است.

-مطالعه چندباره و مطالعه قبل و بعد:

- برای فهم بهتر ایده
- برای پرهیز از اشتباه در استناد
- نوت برداری فعال

نوت برداری فعال:

❖ اگر احساس کردید ایده‌ای یا مطلبی با بحث شما مرتبط است:

فورا سؤالاتی مطرح کنید. مثلاً در ضمن تحقیق درباره اختیار احساس می‌کنید، قوه شوقیه با بحث اراده ارتباط دارد، ابتدا برای اطمینان از ارتباط مطالب با بحث خود، سؤالاتی را مطرح سپس نوت برداری کنید.

- ✓ این ایده و مطلب به لحاظ مفهومی چه ارتباطی با بحث من دارد و چه مؤلفه‌هایی دارد؟
- ✓ آیا استدلال خوبی می‌توان بر آن اقامه کرد؟
- ✓ آیا این مطلب مرتبط با بحث من نقاط ضعف دارد؟ اگر دارد چیست؟
- ✓ آیا این مفهوم را می‌توانم با مفاهیم دیگر مقایسه کنم و برای من فهم روشنتری حاصل شود؟
- ✓ چرا احساس می‌کنم این ایده با بحث من مرتبط است؟
- ✓ چرا احساس می‌کنم با ایده موافقم چرا احساس ارتباط و موافقت می‌کنم؟
- ✓ آیا صرفاً حدس می‌زنم یا برای ایده خودم دلایل دارم؟ اگر حدس می‌زنم از کجا این حدس در ذهن من شکل گرفته است؟
- آیا من با شبکه فکری آن متفکر آشنا هستم؟

- آیا قبلاً مطلبی را مطالعه کرده‌ام و الان فراموش کردم که آن مطلب چه بوده است؟

❖ اگر احساس کردید با مطلب یا ایده‌ای مخالف هستید:

چرا احساس می‌کنم با آن مخالفم؟ از آن خوشم نمی‌آید؟ نمی‌توانم با آن ارتباط برقرار کنم؟ اگر مخالفت دارم شاید در این مطلب ابهامی وجود دارد و من مخالفت بیجا می‌کنم؟ اول ابهام را برطرف کنم بعد ببینم مخالفت من واقعی است یا خیر؟

وقتی این مطالب را در قالب سؤال مطرح می‌کنید نوت برداری دقیق‌تری خواهید داشت:

نحوه نوت برداری:

در نوت برداری فعال، نوت باید دارای سه قسمت باشد:

۱. شماره زدن نوت^{۱۷}

۲. اطلاعات کتاب‌شناختی

۳. محتوا

▪ عنوان یا عناوینی که به نوت می‌دهید.

▪ متنی که در نوت نوشته می‌شود.

✚ نقل قول مستقیم

✚ نقل قول غیر مستقیم

اجمالی (خلاصه کردن)

تفصیلی (بازنگاری)

✚ ایده‌های شما ناظر به متن

در مواجهه با متن بر اساس اهمیت به یادداشت مطالب می‌پردازید و بهتر است مطلب را پارافریز و به قلم خود بازنگاری کنید. در گام بعد ایده‌های خود را ناظر به آن مطلب و متن بنویسید:

▪ موافقید یا مخالفید؟

---

۱۷. نرم افزارهای نوت برداری مانند وان نوت و ...

- به نظرم می‌رسد که ابهام دارد.
- به نظرم می‌رسد نکته مهمی را تذکر داده است.
- به نظرم می‌رسد که در اینجا یک سری نکاتی مغفول واقع شده است.
- به نظر می‌رسد این نکته بیش از آنکه استدلال باشد توضیح و تفسیر است.
- به نظرم می‌رسد این بحث ادعا کرده نقد است ولی در واقع نقد نیست بیان احساسات درونی است و....

در مقام نگارش باید چه کار کرد؟

وقتی به منابع مراجعه می‌کنید اگر ایده‌ای به ذهنتان رسید یادداشت برداری می‌کنید. در گام نخست نقل قول مستقیم و ایده‌های ناظر به مطلب مهم است. نقل قول غیرمستقیم در ادامه کار نیز قابل انجام است. نقل غیر مستقیم بسیار ضرورت دارد؛ زیرا متنی که پر از ارجاعات مستقیم است به دلیل عدم حضور نویسنده بی‌ارزش است. بنابراین باید مطالب را با قلم خود بازنگاری کنید. بازنگاری مهمترین مهارت برای نوشتن مقاله و پایان‌نامه است. گام اول بازنگاری، خلاصه کردن است. حرکت از وحدت به کثرت و کثرت به وحدت باید طی شود. نویسنده متن ابتدا یک متن واحد و مفهوم واحد در ذهن خود داشته و تلاش کرده است آن مفهوم واحد را متکثر کند. شما باید از آن کثرت به آن مفهوم واحد و ایده اصلی و وحدت برسید و بعد بتوانید آن ایده اصلی را با مفاهیمی که نویسنده به کار برده است در قالب جدیدی بیان کنید.

با توجه به اینکه نقل قول مستقیم و غیرمستقیم کار منابع دیگر است ارجاع دادن ضروری است؛ اما ایده‌هایی که خود شما بیان کردید نیاز به ارجاع نیست.

بنابراین در نوت سه قسمت (نقل مستقیم، نقل غیر مستقیم، ایده‌های شخصی) باید وجود داشته باشد^{۱۸} و بهتر است برای جداسازی این موارد از فونت خاص یا قلم خاص استفاده کنید چون غالباً بعد از مدتی این موارد سه گانه خلط می‌شود.

عنوان‌ها ۲ حالت دارند:

➤ عنوان دم دستی: به محض دیدن متن عنوانی به ذهن می‌رسد.

۱۸. در هنگام نوت برداری چون مشخص نیست در کجا به نقل مستقیم یا غیر مستقیم و خلاصه و ... نیاز دارید همه موارد را یادداشت نمایید و در تنظیم نهایی فرضاً نقل قول مستقیم را نیاز ندارید حذف کنید.

➤ عناوین: پس از مطالعه و رسیدن به ایده‌های جدید عنوان‌های دیگری به ذهن می‌رسد.

اطلاعات کتاب‌شناختی: به محض دیدن منبع ابتدا اطلاعات منبع را بنویسد؛ اسم کتاب، نویسنده و شماره صفحه. شماره زدن نوت: در دسته‌بندی فیش‌ها و ساختار نهایی شماره‌گذاری کنید و این شماره‌ها به تحقیق نظم می‌دهد. نکته دیگر در مراجعه به منابع عدم اعتماد به تلخیص‌ها، بازنگاری‌ها و پارافریزهایی است که از یک نویسنده مطرح شده و لازم است به منبع اصلی مراجعه شود. مثلاً نویسنده‌ای در مقاله خود مطلبی را به علامه طباطبایی نسبت داده و آن را بازنگاری کرده است. در این صورت رجوع به منبع اصلی ضروری است؛ زیرا ممکن است وی مطلب را اشتباه فهمیده باشد.

اگر آن مقاله در پارافریز کردن و نقل غیرمستقیم نکته ارزشمندی را بیان کرده و شما از این طریق آن نکته را فهمیدید در حالی که قبلاً نمی‌دانستید و اکنون بخواهید به کتاب علامه (مثلاً المیزان) ارجاع دهید نوعی سرقت علمی است. اگر نکته بی‌اهمیتی بوده که اصلاً نیاز به مطالعه این مقاله نبوده است و اگر مطالعه کردید و به اعتبار اینکه ممکن است نویسنده اشتباه فهمیده باشد به کتاب علامه رجوع نمایید و متوجه شوید که مطالب به خوبی بیان شده و ایده ارزشمندی است؛ باید نوع نگارش شما نشان دهد که در این مطلب و امدار او هستید. مثال:

-آقای حسینی در مقاله خود بر این نکته تأکید کرده است که ....

باید نشان بدهید این مطلب را اولین بار او گفته است (ارجاع بدهید به آقای حسینی) و سپس بیان کنید که برای توضیح بیشتر نگاه کنید به المیزان که در این صورت مراجعه خود به هر دو منبع و نیز و امداری خود به آقای حسینی را نشان می‌دهید؛ اما اگر مطلب را از مقاله آقای حسینی وام گرفتید و بعد به المیزان نیز رجوع کردید و متوجه شدید آقای حسینی درست و خوب نوشته است و سپس بنویسید: علامه در المیزان این گونه می‌گوید، سرقت علمی است. بنابراین هر جا که در مطلب، ایده، تحلیل یا ساختار و امدار هستید نیازمند ارجاع و پاورقی است.

اگر مطلب و نقل قول آقای حسینی از علامه اشتباه بود: بیان می‌کنید: آقای حسینی این مطلب را گفته است؛ اما مراجعه به المیزان نشان می‌دهد که این دیدگاه دقیق نیست.

۲-۲-۴-۲- نکات ناظر به منابع

۱. منابع دسته اول: منابع صاحب نظریه است.

▪ آثار ابن سینا

▪ آثار ملاصدرا

▪ آثار فیض کاشانی

▪ آثار خواجه

۲. منابع دسته دوم: کارهای تحقیقاتی است که ناظر به منابع دسته اول انجام می‌شود.

▪ آثار آیت الله جوادی در جایی که شرح ملاصدرا می‌نویسند منبع دسته دوم است.

▪ آیت الله مصباح که درباره الهیات شفا یا منطق شفا درس می‌دهند و تنظیم شده است، منبع دسته

دوم است؛ ولی وقتی آیت الله مصباح حاشیه نقادانه بر شفا می‌زنند و صاحب نقد و نظریه است،

منبع دست اول محسوب می‌شود.

۳. منابع دسته سوم:

▪ کارهای تحقیقاتی - گزارشی ناظر به منابع دسته دوم است.

نظر آقای جوادی درباره عبارت ملاصدرا و توضیح ابعاد مختلف آن منبع دسته سوم است؛ چون قرار است از طریق این مطلب پل بزنم به کتاب آقای جوادی و از طریق آن پل بزنم به ملاصدرا زیرا مقصود فهم سخن ملاصدرا و صاحب نظریه است.

منابع دسته سوم: دایره‌المعارف‌ها^{۱۹} - گزارش‌ها (مقالات گزارشی) - مقالات مروری

در مواجهه با منابع برای شروع کار بهتر است، ابتدا سراغ منابع دسته سوم برویم. چون منابع دسته سوم ادبیات مسئله را در اختیار قرار می‌دهد. همچنین در مراجعه به منابع دسته سوم ابتدا نباید نوت برداری کرد؛ بلکه لازم است به فهرست منابع رجوع نمایید.

با مطالعه منابع دسته سوم که معمولاً ناظر به منابع دسته دوم است، پل می‌زنید به منابع دسته دوم و ادبیات متخصصین و از این طریق متوجه می‌شوید که در این زمینه مثلاً آقای مصباح کار کرده است یا آقای مصباح در چند کتاب در این زمینه بحث کرده است. برخی از مقالات منابع دسته سوم هستند؛ مثلاً مقایسه بین آقای جوادی و مصباح در یک مسئله که مثلاً ناظر به ملاصدرا بحث می‌کنند.

---

۱۹. بسیاری از مقالات دایره‌المعارفی به اعتبار اینکه کمک می‌کنند دانشجو تحقیق خود را خوب انجام دهد از بهترین و ارزشمندترین منابع تحقیقی هستند.

منابع دسته دوم به شما نشان می‌دهد که اصل مطلب در کدام قسمت از منابع دسته اول آمده است؛ اگر در ابتدا به کتاب شواهد الربوبیه مراجعه کنیم، نمی‌دانیم در کدام قسمت و چه مطلبی را پیدا کنیم؟ پس مطالعه منابع دسته دوم و خواندن منابعشان و توجه به ارجاعاتی که در آنها وجود دارد، کمک می‌کند پل بز نیم به منابع دسته اول و منابع اصلی.

در قسمت مراجعه به منابع فارغ از اینکه ناظر به محقق یا ناظر به منابع باشد چند نکته مهم است:

در نوشتن نوت کجا خلاصه‌نویسی، کجا نقل مستقیم و کجا بازنگاری داشته باشیم؟

■ خلاصه‌نویسی در کجا استفاده می‌شود؟

خلاصه‌نویسی در جایی است که نویسنده مطلبی را در ۱۵ صفحه آورده است؛ اما آن ۱۵ صفحه، ۵ ایده اصلی دارد و شما می‌توانید آن ایده اصلی را در ۵ خط و به مقدار نیاز در مقاله ذکر کنید. خلاصه‌نویسی به خصوص در مقدمه بحث‌ها نیاز است. مثلاً متنی درباره اراده یا ربا می‌خواهید بنویسید باید تحقیقاتی که دیگران انجام دادند را ذکر کنید و سپس دیدگاه خود را نیز بیان کنید. یکی از کارها مقدمه‌نویسی است که بیان ادبیات نظریات و مباحثی است که در این زمینه وجود دارد. آقای حسینی، آقای عباسی و نیز آقای جوادی در این زمینه مقاله دارند. شما باید ایده اصلی که در آن مقاله هست را به طور خلاصه بیان کنید. مثلاً بیان می‌کنید آقای حسینی معتقد است آیت الله شبیری زنجانی ربا را اینگونه تحلیل کرده است در مقابل معتقد است که ... در حد یکی دو جمله ایده‌های اصلی مقالات را خلاصه کنید. سپس در ادامه ذکر کنید؛ اما در عین اهمیت که این کارها داشته برخی از نکات مورد غفلت واقع شده است و من در این مقاله تلاش می‌کنم به این سؤالات که مورد توجه نبوده است، پاسخ دهم. بنابراین عرصه جدید را برای تحقیق خود باز می‌کنید.

■ نقل قول مستقیم کجا استفاده می‌شود؟^{۲۰}

در جایی که کلمه‌ای مدنظر است و بحث در خصوص آن کلمه یا آن عبارت است از نقل مستقیم استفاده می‌شود. مثلاً عبارتی آمده که از نظر شما بد فهم شده است و می‌خواهید توضیح بدهید این تفسیری که از این عبارت شده، این کلمه را نادید گرفته است. نزاع سر خود کلماتی است که در متن مورد توجه قرار گرفته است؛ یا بیان می‌کنید این عبارت فلان نویسنده است و در اینجا هیچ کلمه‌ای دال بر منفی

۲۰. از نقل قول مستقیم حداقلی استفاده شود.

بودن مشاهده نمی‌کنید. پس اینکه این نویسنده ادعا کرده است فلانی نظر منفی راجع به این مطلب دارد، قابل قبول نیست.

■ بازنگاری کجا استفاده می‌شود؟

فرض کنید ملاصدرا در بحث خود استدلالی اقامه کرده است در این صورت نقل مستقیم استدلال ملاصدرا فایده‌ای ندارد؛ بلکه لازم است استدلال را تقریر و به قلم خود بازنگاری کنید. استدلال استدلال ملاصدراست ولی تقریر تقریر من نویسنده است. بیشترین کار نویسنده بازنگاری است. هر بازنگاری نیز به نوعی مبتنی بر تلخیص و سپس تفصیل این تلخیص است. برای بازنگاری وقتی متن را می‌خوانید حاشیه بزنید.

سطر اول این را گفت ← نکته اراده

سطر دوم این را گفت ← نکته اهمیت اراده

در نهایت ۴-۵ کلمه به دست می‌آید که می‌توانید در قالب جدید جمله‌سازی نمایید. در بازنگاری اصطلاحات کلیدی با متن تفاوت ندارد؛ اما ساختارها، ترتیب‌ها، روابط، تنظیم مطالب و نوع بیان فرق دارد.

کنارنویسی به صورت تک کلمه‌ای

↓
ارتباط کلمات با یکدیگر برای ساختن روابط

↓
بیان این روابط در قالب جملات جدید

۳- ساختار طرحنامه (پیشنهادیه/پروپوزال)^{۲۱}

۱. عنوان

۲. کلیدواژه

---

۲۱. برای رسیدن به چارچوب اولیه (طرحنامه) مراجعه به منابع لازم است. یافتن ایده، استخراج سؤالات، تبدیل سؤالات به مسئله، قرار دادن در قالبی به نام طرحنامه که اساتید بتوانند دآوری معرفتی نمایند.

۳. طرح مسئله
۴. سؤالات تحقیق
۵. فرضیات تحقیق
۶. روش تحقیق
۷. اهداف تحقیق
۸. ضرورت تحقیق
۹. حیطه تحقیق
۱۰. ساختار تحقیق
۱۱. منابع

۱-۳- طرح مسئله

کارکرد طرح مسئله چیست؟ طرح مسئله نشان دهنده اطلاعات نویسنده است. به عبارتی به خواننده نشان می‌دهید که بر مطلب اشراف دارید و می‌دانید درباره چه چیزی دارید صحبت و هدف‌گذاری می‌نمایید.

طرح مسئله را مقدمه قرار می‌دهم برای ورود به مسائلی (سؤالات تحقیق) که مد نظر من است و به نوعی زمینه‌چینی برای روشن شدن مسئله است. در طرح مسئله حرکت از یک فضای وسیع‌تر به یک فضای محدودتر است که در این فضای محدودتر ۳-۴ خط مسئله را بیان و مخاطب را مرتبط با مسئله می‌کنید.

طرح مسئله بخش بسیار مهمی از طرح است. مثلاً در طرح جایگاه اراده از منظر ملاصدرا می‌توانید از الگوهای مختلف استفاده کنید. می‌توان بحث را از فضای وسیع‌تر به محدودتر شروع کرد.

شروع:

اراده در سنت اسلامی
↓
اراده در ملاصدرا

ملاصدرا
↓
اراده در ملاصدرا

این فضای وسیعتر و محدودتر کاملاً وابسته به زمینه است. اگر شروع از فلسفه یونان باشد، از بحث اصلی خیلی دور می‌شوید.

✓ اراده یکی از مسائل مهم در فلسفه جهان بوده است. فیلسوفان یونان از قدیم‌الایام به این مطلب توجه کرده‌اند.

✓ ملاصدرا به عنوان فیلسوف اثرگذار در سنت اسلامی دارای نظریات مختلف در عرصه‌های گوناگون همچون جهان‌شناسی، خداشناسی، انسان‌شناسی و ... است. او به عنوان فیلسوف اثرگذار در مباحث انسان‌شناسی نظریات مختلفی در باب سرنوشت انسان، نحوه ارتباط انسان با خدا، افعال ارادی انسان دارد. یکی از نظریاتی که در نظر ملاصدرا اهمیت مضاعفی دارد اراده است.

✓ مسئله اراده از مسائلی است که مورد توجه فیلسوفان مسلمان قرار گرفته است. فارابی، ابن سینا و ... از جمله فیلسوفانی که این مطلب به طور ویژه مورد توجه او بود ملاصدرا است.

این قبیل عبارتهای مقدماتی جایگاه مسئله را در ذهن خواننده روشن می‌کند و به عبارتی آماده‌سازی ذهن مخاطب برای طرح مسئله است. بنابراین مؤلفه‌های طرح مسئله عبارت است از:

۱. جملات ابتدایی برای حرکت از فضای وسیعتر به محدودتر و طرح مسئله در حد ۳-۴ سطر

۲. روشن کردن جایگاه مسئله (۱۵۰-۲۰۰ کلمه)

ملاصدرا از فیلسوفان اثرگذار است. وی در انسان‌شناسی دیدگاه‌های متعددی دارد. یکی از این دیدگاه‌ها اراده است. مراجعه به آثار ملاصدرا همچون اسفار... نشان می‌دهد که ملاصدرا در باب اراده مطالب مختلفی را بیان کرده است. از جمله توضیح داده که اراده یکی از مباحث مبادی فعل به شمار می‌رود و... نشان می‌دهد که ملاصدرا در بحث اراده چه منظومه فکری دارد.

۶۰-۸۰ کلمه: شبکه مباحثی که ملاصدرا درباره اراده گفته است را ذکر می‌کنید ولی به تنهایی کافی نیست.

توجه ملاصدرا به مباحث ناظر به اراده و اهمیتی که داشته سبب شده است که شارحان ملاصدرا به این مسئله در آثار او توجه ویژه‌ای داشته باشند.

۲۰۰-۲۵۰ کلمه: توجه ویژه‌ای که در فضای علمی ایجاد کرده است. (روشن کردن جایگاه مسئله در فضای علمی)

۶۰-۸۰ کلمه: آماده‌سازی و جهت‌دهی بحث سمت مسائل اصلی. (آماده‌سازی فضا برای طرح سؤالات تحقیق)

فرضیات، اهداف و ضرورت لازم نیست در طرح مسئله گفته شود.

۲-۳- پیشینه تحقیق

پیشینه تحقیق در بعضی طرحنامه‌ها در طرح مسئله و در برخی دیگر بعد از سؤالات ذکر می‌شود.

یکی از مهم‌ترین نکات در اخلاق پژوهش به لحاظ اخلاق علمی و اخلاق عملی پرهیز از انجام پژوهش تکراری است لذا باید اشاره شود که تاکنون چه کسانی به این مسئله پرداختند در قالب مقاله، پایان‌نامه یا رساله، کتاب، سخنرانی، شرح درس که معمولاً سه قسمت اول (مقاله، پایان‌نامه/رساله، کتاب) در پیشینه ذکر می‌شود.

✓ انتخاب بهترین‌ها

✓ انتخاب نزدیکترین‌ها

در نگارش پیشینه تحقیق، لازم است بهترین منابع انتخاب شود.^{۲۲}

شاخص‌های انتخاب بهترین‌ها:

۱. نویسنده
۲. استاد راهنما
۳. محتوا
۴. دانشگاه دفاع شده
۵. ناشر کتاب (دانشگاهی و ...)
۶. میزان ارجاعات به این کتاب یا رساله

---

۲۲. در پیشینه تحقیق، حداکثر منابعی که بیان می‌کنید ۱۰ مورد باشد.

انتخاب نزدیکترین‌ها (اراده از نظر ملاصدرا):

- ✓ پایان‌نامه اراده از نظر ابن‌سینا، کمکی به بحث اراده از نظر ملاصدرا نمی‌کند.
- ✓ نشانه‌های حضور نظریه ابن‌سینا در نظریه ملاصدرا، به بحث اراده از نظر ملاصدرا کمک می‌کند چون مرتبط است.

از بین منابع مواردی که سؤال یا سؤالاتشان به سؤال یا سؤالات پژوهش شما نزدیک است باید انتخاب شود و اگر تماماً بحث شما را پوشش دهد، نشانگر تکراری بودن موضوع است. معمولاً تحقیقاتی را پیدا می‌کنید که هم مرز با تحقیق شما هستند؛ مثلاً یک پایه آن اراده و پایه دیگر آن کنش است یا یک پایه آن اراده ملاصدرا و یک پایه دیگرش اراده ابن‌سینا است.

نوع نگارش پیشنهادیه تحقیق:

۱. فهرست کردن منابعی که در این زمینه وجود دارد که راحت‌ترین کار و نشان‌دهنده عدم مطالعه است.
۲. تلخیص و گزارش: به این معنا که چکیده، مقدمه، نتیجه، جمع‌بندی هر فصل، جملات و مقدمات ابتدایی هر فصل مطالعه شود. معمولاً مؤلفین ایده‌های اصلی خود را در چکیده، مقدمه، نتیجه یا جمع‌بندی هر فصل ذکر می‌کنند. بهتر است در نگارش پیشنهادیه از این الگو استفاده شود.

✓ حسینی در پایان‌نامه ..... به این سؤال پاسخ می‌دهد که .....

اسم/عنوان   حیطة تحقیق   طرح و ایده

- ✓ عباسی در رساله‌ای که در دانشگاه فلان دفاع کرده است اشاره می‌کند که .....
- ✓ برخی از نکاتی که مورد توجه قرار نگرفته این موارد است و ما تلاش می‌کنیم در این پایان‌نامه به ابعاد مغفول اشاره کنیم .... یا به این مسئله از منظر دیگری توجه کنیم (به اعتبار روشتون)..... یا داده‌های دیگری را به کمک بگیریم که مورد توجه قرار نگرفته است.

✓ عملاً در پیشنهادیه زمینه نوآوری تحقیق شما فراهم می‌شود؛ لذا در برخی تحقیقات و طرحنامه‌ها لازم است دانشجو مشخصاً ذکر نماید که چه کار جدیدی قرار است انجام بدهد.

✓ برای نگارش پیشنهادیه دنبال تحقیقات نزدیک که هم مرزی با موضوع شما دارد باشید.

✓ اگر کار و ایده جدیدی بود که قبلا هیچ جا بیان نشده است ذکر می‌کنید: بر اساس مطالعات انجام شده، تحقیقات ناظر به اصل مطلب و تحقیقات نزدیک به این مطلب کار نشده است.

✓ درباره نظریه ابوالبرکات بغدادی در باب تفسیر کتاب مقدس، در فارسی مقاله‌ای کار نشده است؛ لذا باید تحلیل کنید که به نظر می‌رسد عواملی چون ..... زمینه شده است که در فارسی در این خصوص مطلبی نداشته باشیم.

✓ ۱/۱-۵ صفحه اختصاص به پیشینه تحقیق دارد.

✓ انتخاب بهترین‌ها و نزدیکترین منابع: برای انتخاب بهترین و نزدیکترین منابع لازم است کلیدواژه‌ها و عنوان را در اینترنت و پایگاه‌ها جستجو نمایید. مثلا در نورمگز در بخش جستجوی پیشرفته می‌توان فقط عنوان یا چکیده یا کلیدواژه را جستجو نمود. همچنین استفاده از منابعی که در مقالات دسته سوم ذکر شده است کمک می‌کند.

۳-۳- کلیدواژه

کلیدواژه در طرحنامه: عبارت است از اصطلاحاتی که دیگران از طریق آن می‌توانند تحقیق شما را پیدا کنند و به نوعی راهنمای مخاطب است. در پروپوزال کلیدواژه غالبا بین ۳-۷ کلمه است.

بررسی تحلیلی^{۲۳} دیدگاه ملاصدرا در باب اراده:

- ملاصدرا
- اراده
- قوه شوقیه
- اراده ناظر به فعل
- اجتماع قوای نفس

-کارکرد کلیدواژه:

۱. راهنما برای مخاطب جهت رسیدن به این تحقیق

۲. اصطلاحاتی که در نوشته نهایی اثرگذار، پرتکرار و محور خواهند بود و تحلیل‌های متعدد پیدا می‌کنند.

۲۳. بررسی تحلیلی کلیدواژه نیست.

- کلیدواژه‌ها می‌تواند به صورت تک‌واژه یا ترکیب اضافی باشند.

-گاهی برای تحلیل و بررسی دیدگاه یک فرد نیازمند ابداع واژه هستید. مانند نظریات ارجاعی (ارجاع‌گرایی)، دیدگاه تعارض‌انگاری و ... لذا می‌توان واژه‌های ابداعی را نیز در کلیدواژه آورد.

-پس از نگارش تحقیق ممکن است کلیدواژه‌ها اصلاح شود یا تغییر کند. به اعتبار نیازمندی‌ها و اطلاعات جدید در مسیر نگارش می‌توان به غیر از عنوان مصوب، فصل‌بندی، کلیدواژه‌ها و ... را تغییر داد.

۴-۳-سؤالات تحقیق

۱. یک سؤال اصلی و ذیل آن سؤالات فرعی

۲. چند سؤال اصلی

مثال: تحلیل اراده از نظر ملاصدرا

➤ الگوی اول:

ملاصدرا چه تحلیلی از اراده ارائه کرده است؟ (سؤال اصلی)

۱. تعریف ملاصدرا از اراده چیست؟

۲. از نظر ملاصدرا اراده در روند کنش انسانی چه جایگاهی را دارد؟

۳. از نظر ملاصدرا رابطه میان اراده و اختیار انسان چیست؟

۴. ملاصدرا چه دلایلی را در خصوص بحث‌های خود ارائه کرده است؟

بهترین شیوه این است که سؤالات فرعی ناظر به فصل‌های رساله باشد.

سؤالات فرعی:

۱. مفهوم اراده در فلسفه ملاصدرا چگونه تحلیل شده است؟ (فصل اول)

سؤالات مفهومی:

آیا ملاصدرا تعریف کرده است یا خیر؟

تعریف ما چیست؟ آیا با هم اختلاف دارد یا ندارد؟
بین تعریف اراده با بقیه چه ارتباطی برقرار کرده است؟

۲. ملاصدرا چه دلایلی در مسائل ناظر به اراده در فلسفه خود اقامه کرده است؟ (فصل دوم)

۳. آیا مباحث ملاصدرا درباره اراده از انسجام کافی برخوردار است؟ (فصل سوم)

فصل اول: معاشناسی اراده از منظر ملاصدرا

فصل دوم: مباحث استدلالی ملاصدرا در باب اراده

فصل سوم: نگاه نقادانه به دیدگاه ملاصدرا در باب اراده

➤ الگوی دوم:

از ابتدا سه سؤال مطرح می‌شود. تفاوت این الگو با الگوی قبل صرفاً شکلی است؛ اینکه یک سؤال کلی ارائه شود و ذیل آن سه سؤال طرح شود با اینکه از ابتدا ذیل عنوان سه سؤال مطرح شود به لحاظ محتوایی تغییر ایجاد نمی‌کند.

▪ سؤالات را به صورت سؤالی که پاسخش به صورت بله و خیر نیست مطرح کنید. (عدم طرح سؤال بله و خیر)

آیا ملاصدرا قائل به اراده است؟

▪ سؤال زائد نپرسید. سؤالی که پاسخش در سؤال قبلی باشد زائد است. (عدم طرح سؤال زائد)

ملاصدرا چه دلیلی بر اراده دارد؟ این سؤال نشانگر این است که سؤال اول زائد بوده است.

▪ تا جایی که مقدور است سؤال مرکب نپرسید. دو سؤال در یک سؤال نباشد. ملاصدرا در این باب چه گفته است و چه دلایلی را اراده کرده است؟ (عدم طرح سؤال مرکب)

۵-۳- فرضیات تحقیق

فرضیه به دو صورت است: فرضیه اکتشافی و غیراکتشافی

۱. در صورتی که تحقیق پیچیدگی بسیار داشته باشد و نمی‌دانید چه اتفاقی قرار است به وقوع بپیوندد، فرضیه اکتشافی است. در تحقیقاتی که در حوزه‌های علمیه و علوم انسانی انجام می‌شود غالباً کمتر اتفاق می‌افتد فرضیه اکتشافی باشد بلکه بیشتر در تحقیقات میدانی (پرسشنامه و ...) است.

۲. در تحقیقاتی که در علوم انسانی و حوزه‌های علمیه انجام می‌شود غالباً به راحتی نمی‌توانیم ادعا کنیم فرضیه اکتشافی است. بنابراین باید فرضیه ارائه کنید. این فرضیه بسته به ایده معنادار است. اگر سه سؤال دارید پس سه فرضیه دارید.^{۲۴} عبارت است از پاسخ اولیه به سؤال.

شما ۳ سؤال دارید پس سه فرضیه دارید.

نظریه ملاصدرا در بحث اراده نظریه مناسبی است.

ملاصدرا اختیار انسان را پذیرفته است.

ملاصدرا در آثار خود بسیار به این مطلب اشاره کرده است.

۱. از برآیند فرضیات فرعی، فرضیه سؤال اصلی معلوم می‌شود. بنابراین لازم نیست فرضیه اصلی ناظر به سؤال اصلی بنویسید. ۲. برآیند پاسخ سؤالات فرعی را جمع می‌زنید به عنوان فرضیه اصلی می‌نویسید. بنابراین یا فرضیه فرعی را می‌نویسید و ذکر می‌کنید، فرضیه اصلی برآیند این‌هاست یا برآیند پاسخ سؤالات فرعی را به دست می‌آورید و به عنوان فرضیه اصلی می‌نویسید و در این صورت برای سؤالات فرعی فرضیه نمی‌نویسید.

فرضیه ۱: ملاصدرا در آثار مختلف خود به صورت تصریحی و تلویحی مفهوم اراده را تعریف کرده است و آن را با مفاهیمی همچون اختیار، تفویض و ... مرتبط کرده است و مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که او از اراده تعریف کرده و به چشم می‌خورد عبارتند از...

---

۲۴. فرضیه ابتدایی مبتنی بر ۳۰ درصد مطالعات اولیه است.

فرضیه ۲: ملاصدرا بحث اختیار را در مسائلی چون ... استفاده کرده و در چهار مسئله از مسائل ذکر شده روش بحث او استدلالی است.

پایان تحقیق در نتیجه، فرضیات خود را بررسی می‌کنید که چقدر تغییر کرد؟ عوض شد؟ تکمیل شد؟ اصلاح شد؟ در فرضیات علاوه بر هماهنگی و انطباق با سؤالات از عبارتهای مغلق، پیچیده و مبهم استفاده نکنید بلکه از عبارات ساده و کوتاه استفاده کنید.

۶-۳-روش تحقیق

۱. روش جمع‌آوری داده‌ها

تحقیق میدانی (پرسشنامه و ...)

تحقیق کتابخانه‌ای^{۲۵}

۲. روش تحقیق ناظر به هدف تحقیق

بنیادی (نظری)^{۲۶}

توسعه‌ای (فناوری)

کاربردی^{۲۷}

۳. روش مواجهه با داده‌ها^{۲۸}

توصیف:

معناشناختی

ناظر به امر متافیزیکی باشد. (واقعیت)

تحلیل:

ناظر به ادله

ناظر به مبانی

---

۲۵. تحقیق کتابخانه‌ای روش تحقیق نیست؛ بلکه روش گردآوری اطلاعات است.
۲۶. معمولاً تحقیقات حوزه علوم انسانی و حوزه‌های علمیه بنیادی و نظری است. البته این قبیل بحث‌های تئوریک می‌توانند آثار کاربردی نیز داشته باشند.

۲۷. مانند: نهادهای سازی فضیلت محوری در خانواده: بنیادی کاربردی
۲۸. معرفی منابع در خصوص روش مواجهه با داده‌ها: روش تحقیق در مطالعات اسلامی (دانشگاه رضوی)، آقای دکتر فراملکی/ روش تحقیق آقای دکتر پاکتچی (دانشگاه امام صادق)/ کارگاه‌های آقای دکتر پاکتچی در پژوهشگاه علوم انسانی در زمینه مطالعات قرآنی و فقهی و اسلامی و ...

ناظر به لوازم

نقد:

انسجام درونی

انسجام بیرونی

ارتباط

ابهام

مقایسه: نظریات دو نفر

در ناحیه مبانی

در ناحیه تحلیل

در ناحیه ادله

بنابر مطالب مذکور، در تحقیق باید روش توضیح داده شود.

«در این تحقیق با روش کتابخانه‌ای اطلاعات گردآوری می‌شود. در این مقام توجه بیشتر به آثار خود فلانی است یا به آثار دسته اول است و در عین حال از آثار شارحان نیز استفاده خواهد شد.»

این تحقیق، بنیادی است که داده‌های آن بر اساس روش کتابخانه‌ای گردآوری شده و در نهایت با روشی نقادی، تحلیلی .... مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در روش تحقیق بهتر است به هر سه این موارد اشاره کنید به ویژه روش مواجهه با داده‌ها که موضوعیت دارد. اگر روشی که به کار گرفتید، روش تحلیلی است باید توضیح بدهید که مرادتان تحلیل مبانی، ادله، نظریه، ارتباط بین ادله با مدعا، ابعاد نظریه، تحلیل مفهومی و ... است.

۷-۳-اهداف

در بسیاری از طرحنامه‌ها اهداف و ضرورت را با هم ذکر می‌کنند؛ چون در واقع هدف برگزیده، امر ضروری و بر زمین مانده است که به آن پرداخته می‌شود.

اهداف:

۱. کاربردی: چه آثاری دارد؟ من احساس کردم اگر این مسئله مورد توجه قرار گیرد، می‌تواند مبنایی برای کارهای روانشناسان قرار گیرد که این مسئله را مورد بررسی قرار دهند؛ یا می‌خواهم آگاهی را در ملاصدرا مورد بررسی قرار دهم چون جامعه‌شناسان می‌توانند بحث آگاهی اجتماعی را با این مبنا که مطرح کردم، پیگیری کنند.

۲. معرفتی: ^{۲۹}اهداف ناظر به تحقیق و مسئله ذکر شود نه اهداف عام.

- توسعه ابعاد جدید در مسئله
- غفلت‌زدایی در مسئله
- آشنایی‌زدایی در مسئله
- اصلاح اغلاط و اشتباهات موجود

مثال:

- توجه دادن به مطلب مهمی که مورد توجه پیشینیان نبوده است.
- توجه دادن به ابعاد مختلف بحث ملاصدرا و عدم پذیرش این نکته غلط که در ملاصدرا به یک مطلب خاص بسنده شده است.
- توجه دادن به اینکه ملاصدرا در آثارش درعین نگاه عرفانی، نگاه استدلالی در این مسئله خاص هم داشته است.
- زدایش این تصور غلط که ملاصدرا در این مسئله صرفاً ورود عرفانی داشته است.

۸-۳-حیطه تحقیق

در حیطه تحقیق باید روشن شود، قرار است درباره چه چیزهایی بحث شود.

حیطه تحقیق:

- یک فیلسوف
- آثار خاص یک فیلسوف
- یک دوره خاص

---

^{۲۹}اهداف معرفتی می‌تواند ناظر به همان علم یا ناظر به علوم دیگر باشد.

▪ یک مکتب فکری

▪ چند مسئله خاص درباره یک ایده

اگر عنوان رساله «بررسی تحلیلی اراده از منظر ملاصدرا» است، با توجه به اینکه اراده مسائل زیادی دارد مشخص نمایید کدام مسائل اراده را می‌خواهید بررسی نمایید. گرچه سؤالات و فرضیات شما نشان می‌دهد؛ اما لازم است حیطه تحقیق را مشخص نمایید. اگر حیطه تحقیق قسمت مشخصی در پروپوزال ندارد، در انتهای قسمت روش تحقیق، حیطه تحقیق خود را ذکر نمایید. مثلاً ذکر می‌نمایید در تحقیق خود از رساله‌های مختصر ابن سینا استفاده نمی‌کنم یا به فراخور بحث استفاده می‌کنم.

۹-۳- ساختار تحقیق

۱. ساختار نهایی که در رساله ذکر خواهد شد.

۲. ساختار ناظر به پروپوزال

ساختار تحقیق بهتر است با سؤالات مرتبط باشد. در این صورت اگر تحقیق سه سؤال داشته باشد:

فصل اول: سؤال و فرضیه اول بررسی می‌شود. عنوان ناظر به سؤال و فرضیه است.

فصل دوم: سؤال و فرضیه دوم بررسی می‌شود. عنوان ناظر به سؤال و فرضیه است.

فصل سوم: سؤال و فرضیه سوم بررسی می‌شود. عنوان ناظر به سؤال و فرضیه است.

علاوه بر فصول، مقدمه و کلیات نیز لازم است. در برخی مراکز مقدمه و کلیات را جدا از یکدیگر ذکر می‌نمایند. در پایان تحقیق نیز نتیجه‌گیری ذکر می‌شود.

مثال: مسئله وحدت وجود در کتاب شواهد الربوبیه و کتاب اسفار

وحدت وجود بین دوانی و ملاصدرا

نظریه کسب بین اشعری و باقلانی

حرمت ربا در دوره معاصر بین آیت الله شبیری زنجانی و آیت الله مکارم

چهار سؤال ناظر به دو شخصیت (اشعری و باقلانی)

۱. مفهوم‌شناسی ....

۲. ادله .....

۳. لوازم .....

۴. نقد .....

➤ الگوی اول:

فصل اول: مسئله کسب از نظر اشعری

۱-۱- معناشناسی

۱-۲- ادله

۱-۳- لوازم

۱-۴- نقد

فصل دوم: مسئله کسب از نظر باقلانی

۲-۱- معناشناسی

۲-۲- ادله

۲-۳- لوازم

۲-۴- نقد

➤ الگوی دوم

فصل اول: معناشناسی کسب از منظر باقلانی و اشعری

۱-۱- از منظر اشعری

۱-۲- از منظر باقلانی

۱-۳- مقایسه

فصل دوم: ادله اشعری و باقلانی در نظریه کسب

۲-۱- ادله اشعری

۲-۲- ادله باقلانی

۲-۳- مقایسه

صرفاً به ذکر عنوان‌بندی اصلی اکتفا ننمایید؛ بلکه مبتنی بر ۳۰ درصد مطالعات اولیه برای هر کدام از فصول حداقل یک لایه عنوان فرعی را هم بیان نمایید.

• حجم پایان‌نامه: حدود ۱۰۰-۱۵۰ صفحه

✓ صفحات اولیه: فهرست، اسم رساله و ... ۵-۶ صفحه

✓ مقدمه و کلیات: معمولاً بین ۸-۱۵ صفحه

✓ فصول تحقیق: ۳-۵ فصل که هر کدام ۱۵-۲۵ صفحه به فراخور

✓ نتیجه: ۵ صفحه

✓ منابع تحقیق: ۶-۷ صفحه

برای پاسخ به سؤال فرعی ناظر به هر فصل چند زیر سؤال باید طرح شود تا جمع و برآیند این سؤالات بتواند محقق را به پاسخ سؤال برساند. مثلاً محقق باید ۵ مطلب را حل نماید تا پاسخ سؤال را به دست آورد. بر این اساس پس از ذکر مقدمه فصل، ۵ عنوان لازم است.

۱. عنوان اصلی فصل^{۳۰} (لایه اول)

مقدمه فصل

۱-۱ (لایه دوم)

---

^{۳۰}بر فرض اینکه فصل شما ۲۵ صفحه داشته باشد.

۳۱-۱-۱
۱-۱-۲
۱-۱-۳
۱-۲
۱-۲-۱
۱-۲-۲
۳۱-۳
۱-۴
۱-۵
جمع بندی فصل

عنوان گذاری ها دو حالت دارد:

۱. عنوان گذاری خطی: ابتدا باید قسمت اول آن فصل جواب داده شود تا بتوان مطلب بعدی را جواب داد و به تعبیری هر کدام مقدمه دیگری قرار می گیرد و برآیند آن پنج مطلب نتیجه و جمع بندی آن فصل را رقم می زند.

۲. شبکه ای

در مرحله تدوین طرحنامه باید عنوان اصلی فصل (لایه اول) و عناوین فرعی (لایه دوم) ذکر شود و در این مرحله بیشتر از این مطالبه نمی شود و لایه های تکمیلی و عناوین فرعی تر در رساله باید ذکر شود.

مقدمه: تفصیل پروپوزال است و البته با توجه به مطالعات دقیق تر نوشته می شود.

کلیات: عبارت است از اصطلاحات کلیدی تحقیق و نیز پیشینه مسئله.

^{۳۱}. ممکن است عناوین به لایه چهارم هم برسد؛ اما در پایان نامه معمولاً به لایه پنجم نمی رسد. لذا اگر وارد لایه پنجم شوید نشانه بیپرده بودن آن عناوین لایه پنجم است.
^{۳۲}. ممکن است یک عنوان اصلی ذیلش عنوان فرعی نباشد.

پیشینه مسئله: مثلاً اگر درباره ملاصدرا تحقیق انجام می‌دهید، قبل از ملاصدرا چه کسانی در این زمینه کار کردند؟ ملاصدرا در چارچوب بحث‌های ناظر به اراده چقدر متأثر از قبلی‌ها بوده است؟ پیشینه ناظر به مسئله بین ۵-۶ صفحه است. پیشینه در کلیات معمولاً تلخیصی است از ایده‌های دیگران به صورت مختصر و سپس به منابع ارجاع داده می‌شود.

اصطلاحات کلیدی تحقیق: عبارت است از ذکر این مطلب که در تحقیق حاضر کلمات کلیدی به چه معنایی به کار برده شده است.

کلیات همواره بعد از اتمام رساله و پایان‌نامه نوشته می‌شود؛ زیرا در پایان کار روشن می‌شود اصطلاحات کلیدی تحقیق چیست و چه کلماتی در این تحقیق محوریت دارد؟ همچنین ذهن آمادگی بیشتری دارد که برای نوشتن پیشینه به کدام منابع مراجعه شود لذا از اتلاف زمان جلوگیری می‌شود.

۱۰-۳- منابع در علوم انسانی

منابع در علوم انسانی معمولاً به صورت روش‌های زیر به کار برده می‌شود.

- شیکاگو
- MLA
- APA

▪ نویسنده، اثر، صفحه

مطهری، عدل الهی، ص ۱۲۰ یا ۱۲۰

▪ نویسنده، تاریخ، صفحه

مطهری، ۱۳۵۴، ص ۱۲۰ یا صص

در سایت مجلات علمی پژوهشی در صفحه مقاله گوشه سمت چپ صفحه، قسمت سای تی شن، روش‌های MLA و APA و ویژگی‌های هر یک را نشان می‌دهد. معمولاً در مراکز علمی و دانشگاهی روش زیر مرسوم است.

کتاب: اسم خانوادگی، اسم، (تاریخ نشر)، اسم کتاب، اسم ناشر، مکان نشر، شماره چاپ

مقاله: اسم خانوادگی، اسم، (تاریخ نشر)، «اسم مقاله»، اسم مجله، سال، شماره

در برخی مراکز در پروپوزال مقالات و کتاب جدا از یکدیگر نوشته می‌شود؛ ولی معمولاً تمام آثار فارسی و عربی اعم از مقاله و کتاب با همدیگر ذکر می‌شوند و آثار انگلیسی و فرانسوی و ... جداگانه ذکر می‌شود.

پس از اتمام کار رعایت چند نکته لازم است:

متن اولیه:

۱. تعامل با استاد راهنما:

تعامل اولیه: تعامل اولیه زمانی است که ایده‌ای به ذهنتان خطور کرده است و جهت روشن شدن ابعاد ایده با استاد راهنما مشورت می‌نمایید و با انجام تأملات قبلی سؤالات خود در خصوص ایده را مطرح می‌نمایید. (مراجعه هدفمند)

تعامل اولیه با استادراهنما ← قرارداد در قالب پروپوزال ← ارائه به استاد راهنما و پیگیری ← اصلاح و بهینه کردن طرح ← ارائه به استاد مشاور

۲. تعامل با استاد مشاور

۳. تعامل با دانشجویان و طلاب: تحویل متن اولیه به طلاب و دانشجویان و درخواست جهت ذکر نقاط قوت و ضعف و نکات مغفول مانده.

